

BUITENHOF

December 2008

Afdeling Den Haag

Ervoor

Meer groen in de stad?

Erna

Beste lezer,

Het is waar, u heeft even moeten wachten op dit nummer. Het vorige nummer verscheen alweer in mei en dat is inderdaad best lang geleden. Gelukkig is er niets ernstigs aan de hand met de afdeling en/of de redactie. Integendeel, met beide gaat het juist heel goed. En bij deze beloven wij — de redactie dus — dat we volgend jaar opnieuw streven naar (tenminste) drie nummers. Overigens wordt volgend jaar een bijzonder jaar, want ook het kandidatenboek waarin de kandidaten voor de gemeenteraad zich aan u presenteren om uw stem te werven bij de interne verkiezingen is traditioneel een uitgave van het Buitenhof.

In de periode sinds mei van dit jaar is trouwens veel gebeurd. De wereld is sindsdien aanzienlijk veranderd. Om maar wat te noemen: de kiezers in de VS hebben een Barack Obama tot hun nieuwe president gekozen. De goede man zal allicht geen wonderen kunnen verrichten, maar alles lijkt er op te wijzen dat hij een beleid gaat voeren dat meer bij de werkelijkheid aansluit zoals velen (inclusief ondergetekende) die percipiëren. Daarmee zal de VS met een beetje geluk de aansluiting bij de andere landen hervinden. En dat is hard nodig. Er is geen tijd te verliezen in de strijd tegen armoede, honger, ziekten, anarchie, uitputting van grondstoffen, vervuiling van het milieu en opwarming van de aarde.

Voorts zijn we binnen luttele weken afgegleden in een bankencrisis van ongekende omvang en bevinden we ons nu in een heuse recessie. De positieve kant daarvan is dat hiermee duidelijk is geworden dat gezond verstand uiteindelijk nog steeds de beste raadgever is. De buitensporige waardestijgingen van aandelen, huizen e.d. die zijn gebaseerd op een soort van pyramidespel zijn noch duurzaam noch solide. Laten we hopen dat de perverse beloningsstructuur van de topmensen die

Karel Feenstra

Sabeth de Boer

Gert van Ilperen

Tobias Dander

Van de voorzitter	2
Groen in Den Haag - bewoners nemen initiatief voor stadstuin	3
Fractie - Afscheidsinterview met Jan Brink	5
Interview met Bob van den Bos	7
D66-leden over ... het nieuwe verkiezingsprogramma	10
Nieuwe leden aan het woord	11
Persberichten van de fractie	13
Gastcolumn - Robert van Wijk	14
Colofon	15
Agenda	15

hieraan heeft bijgedragen snel tot de verleden tijd zal behoren. Soms kan het snel gaan.

Ondertussen hebben we ook een nieuw Raadslid. Jan Brink heeft afscheid genomen en het stokje doorgegeven aan Rachid Guernaoui. In de volgende Buitenhof zullen wij Rachid naar zijn eerste ervaringen vragen. In dit nummer kaarten we met Jan na over zijn hoogte- en dieptepunten. Verder een artikel over een initiatief van bewoners tot aanleg van een heuse stadstuin en spreken we met Bob van den Bos over zijn promotie-onderzoek. En natuurlijk laten we de leden aan het woord: welke onderwerpen moeten absoluut in het nieuwe verkiezingsprogramma en wat beweegt onze nieuwe leden?

Ik wens u veel leesplezier!

Tobias Dander (email: redactie@d66denhaag.nl)

Van de voorzitter

“ Herrie in de tent”

Bij het schrijven van dit artikel heb ik de TV aanstaan. Uit mijn ooghoeken kijk ik naar het RTL-programma “Herrie in de tent”, waar een succesvol horeca-ondernemer een moeilijk lopend hotel uit het slop trekt. Het is leuk om te zien hoe de hotel-eigenaren keihard worden geconfronteerd met zichzelf. Ze hebben geen heldere koers en geen inzicht in kosten en opbrengsten van hun handelen. Het ontbreekt hun aan inzicht in hun imago bij het publiek en ze twijfelen zichtbaar over hun eigen leiderschap. Ik maak meteen de vergelijking met de Haagse variant, “Herrie onder de kaasstolp”. De parallel met het aftreden van Ella Vogelaar is onmiskenbaar.

Hoewel ik niet onder de indruk was door het ministerschap van Vogelaar, heb ik wel te doen met haar als mens. Denk je eens in hoe het voor iemand is als heel Nederland toekijkt terwijl je politieke PvdA-vriendjes je een mes in je rug steken en je via de achterdeur proberen af te voeren. En dat daarna met een gladgestreken kop aan het publiek proberen te verkopen als een daad van barmhartigheid alsof je uit je lijden verlost bent. Sociale club, die PvdA...

Binnen de afdeling Den Haag van D66 zijn we gelukkig wat positiever bezig. Het ledenaantal groeit nog steeds gestaag en ook de inspanningen van het bestuur om de leden te

activeren lijken vruchten af te werpen. En dat is nodig ook! We staan aan de vooravond van het drukke politiek jaar 2009. We gaan champagne-voeren voor de D66 in de Europese verkiezingen in juni en tegelijkertijd de koers zetten voor de gemeenteraadsperiode 2010-2014. Dat betekent dat we mensen nodig hebben voor een programmacommissie, redactie van het Buitenhof, werkgroepen, campagne team en mensen die de interne verkiezingen soepel laten verlopen. En niet te vergeten kandidaten voor de raad, uiteraard! Het wordt dus alle hens aan dek. Denk daarom ook eens na wat je zou willen doen om D66 de komende periode vooruit te helpen..?

Voor de toekomstige raads-kandidaten ligt straks de lat hoog. Als het aan mij ligt komt D66 in Den Haag met een stevige lijst van goede mensen die weten wat er in de stad leeft, dat soepel en scherp kunnen verwoorden en dat daarna succesvol kunnen vertalen naar het politiek-bestuurlijke handwerk op het Stadhuis. Al met al is dat nogal een wensenlijstje.

En op het stadhuis moet nogal wat gebeuren. Het stadhuis is in toenemende mate de schuilplaats geworden voor een politieke establishment dat vanuit de ivoren toren plannen over de stad uitstort. Zeker op het gebied van stadsontwikkeling, nieuwbouw, verkeer en vervoer is het dramatisch, serieus meedoen bij inspraak is voor inwoners een haast kansloze missie. Het

stadhuis is gesloten voor bewoners- en belangenorganisaties die constructief willen meedenken over de stad. Blijkbaar denkt het college van B&W als enige te weten wat goed is

voor Den Haag. Daar denkt D66 dus anders over. Wij hechten aan draagvlak en betrokkenheid van inwoners. Gelukkig heeft onze raadsfractie dat punt in de algemene beschouwingen nadrukkelijk opgebracht en zal zij daar komend jaar zeker verder op doorgaan. En ik hoop dat D66 de kans krijgt daar na een stevige verkiezingswinst in 2010 echt veranderingen in te brengen als deelnemer aan het college van B&W. Zodat we het stadhuis weer kunnen verbinden met onze stad.

Groet,
Erik van Buiten

Op zoek naar meer groen in Den Haag

Den Haag

Debat over 'Groen Den Haag'

Omdat onze Raadsleden Marjolein de Jong en Jan Brink verhinderd waren, was ik degene die D66 op zaterdag 1 november in het Haagse Nutshuis mocht vertegenwoordigen in het debat 'Groen in Den Haag'. Tijdens dit debat, dat was georganiseerd door de natuurvrienden van het Nivon, werd vanuit verschillende invalshoeken gedebatteerd over het groene karakter van Den Haag. Aanleiding was het rapport *Groene meters II*, dat overigens geschreven blijkt te zijn in 2003.

Den Haag toch niet zo groen als gedacht?

In dit rapport is al het groen in de 30 grootste steden van Nederland geïnventariseerd en afgezet tegen een normoppervlak van 75 m² groen per woning. Nou is dit oppervlak niet een echt wettelijke norm maar meer een soort van kengetal. Toch is de uitkomst van het onderzoek interessant en kan het prima dienen als basis voor een discussie over het belang van groen voor de bewoners en vervolgens over hoe het met dat groen gesteld is.

Wat dat laatste betreft, Den Haag blijkt volgens dit rapport helemaal niet zo goed te scoren als met zou kunnen geloven als men denkt aan de slogan 'Den Haag, groene stad aan zee'. Qua groen binnen de bebouwde kom scoort Den Haag het slechtst van de onderzochte steden, op Haarlem na dan. Het aantal vierkante meters per woning bedraagt iets van 49 vier-

kante meters per woning. Overigens kan de norm wel worden gehaald als men het bereik vergroot naar 500 resp. 1000 meter, met andere woorden: kan men groen vinden binnen 500 resp. 1000 meter vanuit huis? Op die manier tellen ook de duinen en de groenstroken net buiten Den Haag mee. Maar ook dan blijft Den Haag achter bij zo'n 20 andere grote steden. Het rapport merkt over Den Haag onder meer op: "Vanuit

Bewoners Regentes/ Valkenbos nemen initiatief voor stadstuin Emma's Hof

het centrum is het groen binnen 500 meter te bereiken. De wijken achter het Centraal Station en rondom Hollands Spoor missen die mogelijkheid. Ook een gebied ten zuidwesten van het centrum ontbeert bereikbaar groen." Zou Den Haag dan toch minder groen zijn dan gedacht? Kanttekening bij het rapport is overigens dat losstaande bomen in straten – en daarvan heeft Den Haag er zoals bekend nogal wat – niet zijn meegeteld.

Structuurvisie 2020: veel kans op minder groen in de stad Na de inleiding op het rapport schoot wethouder Baldewingsh meteen in het defensief. Zo zouden de duinen niet zijn meegeteld – hetgeen volgens het rapport wel degelijk is gebeurd – en zou hij te weinig geld hebben gekregen om voldoende bomen bij te planten. Ten gevolge van onder meer de iepziekte hebben veel bomen het immers

begeven de afgelopen jaren. Ik heb daar de zorg van D66 naast gezet dat de kans reëel is dat het groen in Den Haag structureel nog meer onder druk komt te staan ten gevolge van de structuurvisie 2020 van Wethouder Norder. Daarin is immers de ambitie vastgelegd dat Den Haag wil groeien van 470.000 inwoners nu naar 515.000 inwoners in 2020 en dat daarvoor 37.500 extra woningen moeten worden gebouwd. Het ligt voor de hand dat niet al deze bewoners in appartementen in hoogbouw zullen willen wonen. Zeker als Den Haag hoogopgeleide, beterverdienende bewoners met kinderen wil aantrekken, zullen er meer huizen met tuin moeten komen. Daardoor zal het streven naar meer bewoners vrijwel zeker ten kosten gaan van het groen in de stad. Dat is althans precies de conclusie van een D66-werkgroep die zich in 2005 over deze structuurvisie heeft gebogen. De werkgroep was om die reden dan ook sterk gekant tegen de structuurvisie. De gevolgen van de ambities van de structuurvisie zijn nu onder meer zichtbaar in het verzet van de bewoners tegen de ontwikkelingsplannen voor Kijkduin. Overigens heeft de D66-fractie destijds voor de structuurvisie gestemd, op het onderdeel Trekvlies tracé na.

Stadsecoloog

Opsteker voor D66 was dat de wethouder tussen neus en lippen melding maakte van zijn voornemen om een stadsecoloog aan te stellen. Dit heuglijke feit werd door mij volgens goed politiek gebruik geclaimd als een initiatief van D66 in samenwerking met de Haagse

Stadspartij. Deze partijen hadden immers het Haagse Milieucentrum onderzoek laten doen naar de ervaringen van andere steden met stadsecologen. Stadsecologen zijn ecologen die gespecialiseerd zijn in stedelijke ecosystemen en in hoe deze zo optimaal mogelijk kunnen worden vormgegeven.

Bewoners plannen stadstuin
Vanuit de zaal kwam een groot aantal vragen en opmerkingen. Één daarvan ging over het initiatief om te komen tot een openbaar toegankelijke stadstuin gelegen in een driehoek omsloten door de Weimarstraat, Beeklaan en Galileistraat. De enthousiaste bewoners hebben een eigen website gelanceerd en contacten met de eigenaar van dit stukje grond gelegd. Op hun website <http://stadstuin.dpi.nl> zeggen zij daarover:

“In één van de stenigste wijken van Den Haag, in de driehoek Weimarstraat/Beeklaan/Galileistraat, staat sinds zeven jaar een gebouw leeg. Alleen toegankelijk via twee smalle poorten: één in de Beeklaan, één in de Galileistraat. Een gebouw dat in rap tempo verpaupert. Ooit was het een magazijn. Nu woekert de klimop om en door de ramen en deuren. Als we niets doen valt het over één of twee jaren om.”

“Wij als buurtbewoners zien er een prachtige kans in. We creëren met al onze partners een stadstuin, een stukje vitaal groen voor iedereen toegankelijk, een ontmoetingsplaats voor de wijk. Opgezet en onderhouden door de buurtbewoners.”

“Het eerste plan kon meteen op brede steun rekenen: we hadden in minder dan twee weken 250

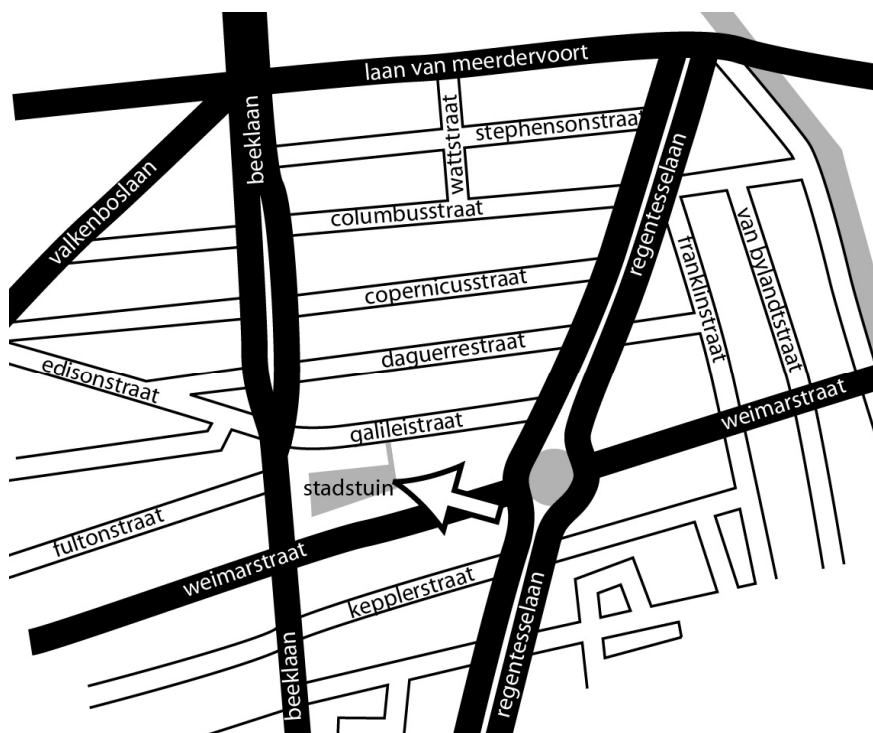
handtekeningen verzameld. Meer dan voldoende steun van wijkbewoners in Regentes/Valkenbos en van bedrijven in de Weimarstraat en de Beeklaan. Wat een rotte kies is kan een oase van groene rust worden in een vitale wijk.”

“In ons beeld wordt het een ontmoetingsplaats voor jong en oud in onze multiculturele wijk. Bankjes voor ouderen die elkaar buiten kunnen ontmoeten. Schommels en een zandbak voor de kleintjes. Misschien ook schooltuintjes voor de wijk-school, een onderhoudsproject voor De Groene School en een demonstratietuin voor de natuurwinkel. Waar mogelijk brengen we cultuur in de stadstuin: beelden, een jaarlijks Weimar-verhalenfestival, een expo-

ruim 1700 m2. Dit kavel is in de huidige situatie toegankelijk via 2 poorten: één halverwege de Galileistraat en één aan de Beeklaan. Het terrein is omringd door 3- en 4 laagse bebouwing.”

“De stadstuin zal toegankelijk worden gemaakt door één van de poorten permanent af te sluiten en de andere als entree naar de tuin te laten fungeren. Hierdoor wordt het eenvoudig om na sluitingstijd het terrein te controleren, af te sluiten en ontstaat voor de omliggende panden een veilige situatie.”

De eerste luchtfoto (zie voorpagina) laat de huidige situatie zien. De tweede foto – eigenlijk een fotomontage – laat de toekomstige situatie met stadstuin zien.

sitieruimte voor Heden (de Haagse artotheek). ”

“Op een binnenterrein in de driehoek Weimarstraat / Beeklaan / Galileistraat ligt een kavel met een oppervlak van

Situatieschets stadstuin

De niet meer in gebruik zijnde loods is inmiddels overgegaan in het bezit van een projectontwikkelaar. Hoewel deze aanvankelijk mikte op de bouw van

Fractie

12 woningen, heeft hij zich nu bereid verklaard de loods te slopen, de grond te saneren, een stadstuin aan te leggen en deze over te dragen aan de gemeente.

De totale kosten hiervan bedragen 1,2 miljoen euro.

De bewoners zijn nu dan ook naarstig op zoek naar financiële middelen. Onder andere hierover is het overleg met de gemeente gestart. Er is gesproken met wethouder Norder, die positief reageerde maar geen toezeggingen deed en tevens de mogelijkheid open hield om de vrijkomende grond voor de helft te bebouwen met woningen. Inmiddels is er een werkgroep ingesteld met buurtbewoners, ambtenaren en projectontwikkelaar het laatste nieuws is dat er een budget van 420.000 euro zou zijn gereserveerd. Een mooi begin maar gelet op de benodigde 1,2 miljoen euro ook niet meer dan dat.

Vanuit het oogpunt van betrokken burgerschap en bewonersparticipatie is dit naar mijn mening wel een bijzonder voorbeeld. Met name ook omdat het plan erin voorziet dat buurtgenoten zorg dragen voor de stadstuin, waaronder openstelling, onderhoud en het ontwikkelen van nieuwe initiatieven. Tegen deze achtergrond heeft de fractie van D66 aangegeven de ontwikkelingen met groot interesse te volgen en met een positieve blik naar het initiatief te zullen kijken zodra het in de Raad aan de orde komt. Belangrijke kwesties die rond het dossier spelen zijn onder meer de financiering en afspraken over de sanering van het terrein.

Tobias Dander

Afscheidsinterview met Jan Brink

Maandavond 10 november treffen we ons inmiddels voormalig raadslid Jan Brink in café Pavlov, de stamkroeg van bestuurlijk Den Haag. Jan ontvangt ons nippend aan een Irish Coffee. Het drankje blijkt ook nog een symbolische betekenis te hebben. Terwijl Jan net 4 dagen Raadslid-af is, is zijn opvolger Rachid Guernaoui al met de Raadscommissie Veiligheid op driedaags werkbezoek in Edinburgh. "Met de neus in de boter gevallen.", aldus Jan, of, in dit geval meer toepasselijk, in de Schotse whisky.

Een afscheidsinterview begint vaak met terugkijken: hoe lang ben je eigenlijk al actief in de Haagse gemeentepolitiek?

Ik ben in 1991 lid van D66 geworden. Van 1998 tot 2001 heb ik bij de Tweede Kamerfractie gewerkt. Op lokaal niveau begon ik in 1999 als redacteur bij het Buitenhof, zegt Jan met een hint-hintwinkeling in zijn ogen. Vervolgens was ik actief in de campagne van 2001. In 2002 werd ik fractiemedewerker. In 2005 heb ik Robert van Lente opgevolgd in de Raad. Tevens was ik sinds 2003 al lid van het Algemeen Bestuur van het Stadsgebied Haaglanden en van de Commissie Bezwaarschriften, dus ik was goed voorbereid toen ik in de Raad kwam. Ik heb daar dan ook een vliegende start kunnen maken. Dat blijkt onder meer uit het feit dat ik na 10 maanden al tot voorzitter van de Rekeningencommissie werd gekozen. Wat dreef jou nu al die jaren?

De toekomst van de stad – wat kan er anders en beter – en het streven naar rechtvaardigheid en de wil om het bestuur te controleren. Vandaar ook de motie van wantrouwen tegen wethouder Dekker (sport, VVD) omdat ik vind dat hij de Raad onvolledig en te laat heeft geïnformeerd over de gang van zaken bij ADO. Als Raadslid moet je ervoor zorgen dat het bestuur zich aan de regels van het spel houdt. Ik ben er trouwens ook redelijk zeker van dat

Jan Brink

(voormalig) wethouder Pieter van Woensel (verkeer, VVD) uiteindelijk is afgetreden omdat ik hem bleef aanspreken op zijn financiële verantwoordelijkheid in het RandstadRail-dossier. Als Raadslid heb je agenderingsmacht, geen doorzettingsmacht. Maar als je maar voldoende steun weet te verwerven voor je ideeën, kun je ver komen.

Dan komen we bij de afdeling hoogte- en dieptepunten? Eerst maar eens de hoogtepunten?

Toch wel het erfpachtdebat. Dat had ik van Robert van Lente overgenomen bij zijn vertrek. Dat was een mooi debat en in tweede instantie hebben we er ook succes mee geboekt. Als je nu een huis met erfpacht koopt, mag je kiezen of je de erfpacht in één keer afkoopt en de grond in eigendom verwerft, of dat je de erfpachtcanon blijft betalen.

En dan de dieptepunten?

In Paars-2 opereerden we landelijk al zonder echt profiel en iedereen dacht dat 5 zetels wel de bodem zou zijn. Dat bleken er echter toch nog 3 te kunnen worden. Uruzgan was ook voor mij moeilijk uit te leggen, terwijl ik er wel voortdurend op werd aangesproken. Dat was een moeilijke tijd. In de lokale politiek worden de verkiezingsresultaten voor de komma bepaald door de landelijke politiek. Het wel en wee op het Binnenhof heeft enorm veel invloed op het lokale stemgedrag. De uitslag achter de komma wordt bepaald door de lokale prestaties en verhoudingen.

Wat ik in het eerste jaar in de Raad enorm moeilijk vond was dat de collegepartijen niet in gingen op argumenten. Eigenlijk stuitten we toen op ontzettend veel onwil. Die had te maken met enerzijds de angst om een politieke positie te verliezen, maar ook met inhoudelijke tegenstellingen. Dat je het niet altijd met elkaar eens bent is niet erg, dat hoort erbij. Als je daar maar over debatteert. Maar als je op onwil stuit dan is dat echt heel erg vervelend.

Hoe zie je de toekomst van D66 voor je, gaan we weer verkiezingen winnen?

D66 wordt vaak aangesproken op de combinatie van inhoudrechtvaardigheid en redelijkheid. Dat is een combinatie die erg persoonsgebonden is. Ik vind dat Alexander Pechtold het goed doet. D66 is op dit moment ook de enige partij die echt vooruit durft te kijken.

Je schreef in je bericht aan de leden dat het combineren van een gezin, een baan en de Raad niet langer mogelijk was? Wanneer en hoe kwam je daar achter?

Formeel staat er 20 tot 24 uur per week voor het Raadslidmaatschap in een grote stad. Maar zeker in een kleine fractie

“Je snijdt je rozen toch ook niet met een kettingzaag?”

kost het veel meer tijd als je het goed wilt doen. Bijna elke week woonde ik alleen al zo'n 2 of 3 commissievergaderingen bij. Verder wordt er vaak op onmogelijke tijden vergaderd, tot diep in de nacht bijvoorbeeld. Dat is dus erg zwaar en kan eigenlijk alleen als je flexibel kunt omgaan met je werk en je zelf niet te veel zorgtaken hebt. Toen mijn vriendin in mei van dit jaar een paar weken in het ziekenhuis moest verblijven, bleek hoe kwetsbaar dit arrangement is. Mijn zoontje moest toen noodgedwongen bij zijn oma en opa logeren en het was echt alle hens aan dek om alles nog een beetje draaiende te houden. Uiteindelijk ging het allemaal net maar het heeft wel zodanig

stress opgeleverd dat ik nu rugklachten heb van een hernia, waarschijnlijk als reactie op al de situatie van toen.

Wat betekent die werkbelasting voor de samenstelling van de Raad?

Wat je in de praktijk ziet is dat het Raadswerk met name voor leden zoals ik die aan hun tweede of derde baan toe zijn en een gezin hebben eigenlijk niet te combineren is met een gezin en baan. Dat betekent dat je vooral mensen overhoudt die ofwel bezig zijn met hun eerste baan en nog geen gezinsverplichtingen hebben, of wat oudere ambtenaren die vrijstelling krijgen van hun werkgever of mensen die al gepensioneerd zijn. Je krijgt dan dus een meer eenzijdig samengestelde Raad.

Ik wil er overigens niet voor pleiten dat het Raadslidmaatschap een voltijds bezigheid moet worden. Ik denk eerder aan het efficiënter organiseren van het Raadswerk. Er is breed draagvlak om het Raadswerk beter te organiseren maar echte veranderingen komen maar moeilijk van de grond. Wat opvalt is dat we in Den Haag alleen voor eenpersoonsfracties één fractievertegenwoordiger toestaan die commissievergaderingen mag bijwonen, maar ook wij met onze twee leden zouden daar veel voordeel bij kunnen hebben!

Wat voor tips wil je meegeven aan je opvolger en aan de afdeling?

Aan iedereen die de politiek in wil gaan is mijn advies: zorg ervoor dat je alle procedures op je duimpje kent. Het klinkt saai, maar leer het reglement van

orde maar uit je hoofd. Daar kun je ontzettend veel voordeel bij hebben, want naast het inhoudelijke gelijk moet je dat gelijk ook zien te krijgen. En dan moet je ervoor zorgen dat je het juiste instrument op het juiste moment inzet. Je snijdt de rozen toch ook niet met de kettingzaag? Maar als je bomen gaat snoeien dan heb je de kettingzaag echt nodig!

Zorg er als afdeling voor dat je de aangroei aan leden ook lokaal actief laat worden. Geef body aan de projectgroepen, zorg voor een buddysysteem. Zorg ook voor sparringpartners voor de fractieleden, voor mensen die vanwege hun ervaring en hun positie weten waarover ze spreken. Van de week hoorde ik nog iemand het idee opperen om met de Scheveningse haven in te zetten op het vestigen van onderhoudsfaciliteiten voor het onderhoud van windmolenparken op zee. Dat is absoluut een enorme groeimarkt, en het lijkt me een superinteressant idee om te laten onderzoeken!

Zien we jou nog eens terug in de politiek?

Ik ben pas 37 dus het moet wel raar lopen als ik niet weer eens een politieke functie zou vervullen.

We danken Jan voor het interview en wensen hem veel succes met het afkicken van de Raad.

Tobias Dander en Karel Feenstra

'Democratie achter de schermen' Bob van den Bos over zijn promotie-onderzoek

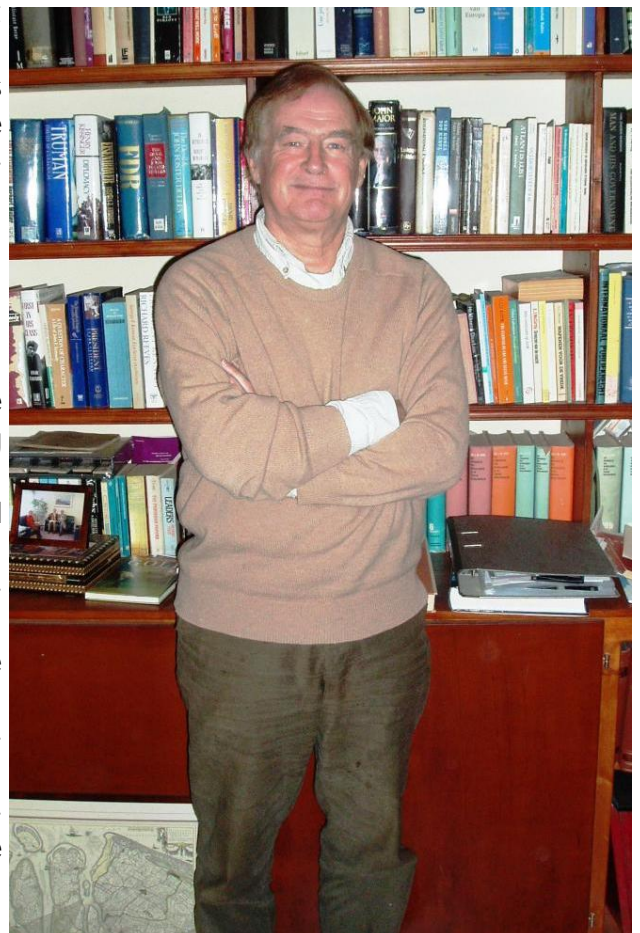
Op 20 mei van dit jaar verdedigde Hagenaar Bob van den Bos in Leiden met succes zijn proefschrift *Mirakel en Debacle: de Nederlandse besluitvorming over de Politieke Unie in het Verdrag van Maastricht*. Daarmee is een onderzoek afgerond dat hij in de eerste helft van de jaren negentig begon en tien jaar onderbroken had vanwege zijn lidmaatschap van de Tweede Kamer en het Europees Parlement voor D66. Het resultaat: een 400 pagina's tellend boek dat leest als een politieke thriller. Wat gebeurde er op de dag die de geschiedenis is ingegaan als "Zwarte Maandag"? Aanleiding voor een goed gesprek met de Buitenhofredactie.

Waarom dit boek?

"Het antwoord op die vraag heeft een hoog D66-gehalte. Als politoloog ben ik altijd al zeer geïnteresseerd geweest in de werking van de democratie, ook 'achter de schermen'. Als Kamerlid heb ik vastgesteld dat je nooit helemaal volledig geïnformeerd wordt. Hoe de besluitvorming werkelijk is verlopen blijft meestal onzichtbaar. Vaak moeten we het doen met het topje van de ijsberg.

Departementen zijn argumentfabrieken. Voorafgaand aan

besluitvorming krijg je een hele lijst met argumenten waarom een bepaald beleid gevoerd moet worden. Als het vervolgens anders uitpakt, zet de bewindspersoon uitvoerig uiteen waarom het niet anders kon lopen. Ik dacht dan vaak: wat de minister nu zegt, is te mooi om waar te zijn. Dat had ik dus ook bij de verklaring die gegeven werd voor het getorpedeerde Nederlandse voorstel voor het EU-verdrag, op 30 september 1991, 'Zwarte Maandag'.

Bob van den Bos

Dat het niet voorzienbaar zou zijn geweest, dat geloofde ik gewoon niet.

Ik zat destijds voor D66 in de Eerste Kamer en was daarnaast werkzaam bij het Clingendael Instituut. Van Clingendael kreeg ik de mogelijkheid een promotieonderzoek te doen naar de Nederlandse besluitvorming over de Europese Politieke Unie en het Verdrag van Maastricht. Dat was best een spannende onderneming. Ten eerste was ik afhankelijk van vertrouwelijke documenten. De Wet Openbaarheid Bestuur geeft onderzoekers weliswaar recht op inzage in belangrijke stukken, maar als een ministerie meent dat het belang van de staat zich daartegen verzet, krijgt de onderzoeker deze niet te zien. Ten tweede had ik er geen zekerheid over dat degenen die ik wilde interviewen het achterste van hun tong zouden laten zien. En ten derde wist ik niet of de theoretische modellen die ik had gekozen bruikbaar zouden zijn voor mijn casus."

En hoe verliep je onderzoek?
"Ik heb in fasen, na een *screening* door het ministerie, de documenten bij Buitenlandse Zaken te zien gekregen. Kopiëren was niet toegestaan, alles met de hand overschrijven wel. In 1994 kwam ik voor D66 in de Tweede Kamer en heb het onderzoek moeten afbreken. Pas toen ik in 2006 geen lid meer was van het Europees Parlement, heb ik de draad weer opgepakt. Toen ik mij weer bij Buitenlandse Zaken meldde, trof ik tussen bekende stukken ook een heleboel documenten aan die ik in de jaren '90 niet gezien had, waaronder waarschuwingen van de Permanente Vertegenwoordiger in Brussel dat de Nederlandse insteek geen

draagvlak had bij de andere lidstaten. Dat was vrij ontluisterend.

De meeste geïnterviewden waren bovendien zeer openhartig, zoals Lubbers en Van den Broek en Bot, alsmede tientallen andere politici en ambtenaren. Vlak voor de afronding van mijn onderzoek stelde Buiten-

"Achteraf bleken grote delen van de tekst te zijn geschreven door ambtenaren van de Europese Commissie"

landse Zaken zich plotseling op het standpunt dat ik geen ambtenaren bij naam mocht noemen in mijn boek. En een ander departement eiste eerst volledige inzage in het manuscript voordat het gepubliceerd zou mogen worden. Dat vond ik geen voorwaarden om me strikt aan te houden, dan zou het toch een veel minder interessant verhaal zijn geworden."

Je beschrijft in je boek het bureaucratisch politieke proces. In welke mate werd in de onderzochte casus, het politieke proces gestuurd door ambtenaren?

"In aanzienlijke mate. Hun invloed bleek een stuk groter te zijn dan ik had gedacht. Dat heeft ook een beetje te maken met hoe wij onze politieke top hebben georganiseerd. Wij hebben in feite maar een zeer klein aantal verantwoordelijke bewindslieden. Dat betekent automatisch dat veel ambtenaren bij de beleidsvorming betrokken zijn. Daarnaast heeft de Nederlandse politiek op veel beleids-

velden een grote buitenlandse dimensie. Met name de Minister van Buitenlandse Zaken is veel weg. Hij heeft weinig tijd om zijn departement te runnen, en dat scheidt veel ruimte voor topambtenaren. Sommige landen, zoals het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten kennen een reeks verantwoordelijke bewindslieden, waardoor een groter politieke sturing mogelijk.

In 1991 brak de Balkanoorlog uit, wat een groot beslag legde op Minister Van den Broek die daarom alle Europese zaken aan zijn staatssecretaris Piet Dankert overliet. In diezelfde zomer van 1991 werd heel hard gewerkt aan het Nederlandse voorstel voor het nieuwe EU-verdrag. Maar in één van de interviews met ambtenaren van Buitenlandse Zaken hoorde ik iemand zeggen dat Dankert toen van 'een welverdiende vakantie' zat te genieten ergens in de Pyreneeën, en dat hij enkele weken onbereikbaar was geweest. De facto bleven er dus twee à drie ambtenaren over die de volledige conceptverdrags tekst, een buitengewoon belangrijk document, aan het verzorgen waren. Dat is op zijn zachtst gezegd opmerkelijk. Daar komt nog bij dat een paar weken voor de bewuste EG-top waarop Nederland zijn voorstel zou presenteren, een onderhandse versie in perfect juridisch Frans naar Berlijn en Londen werd gestuurd, tot woede van Kohl overigens. Desondanks waren Lubbers en Van den Broek zeer verguld met het knappe staaltje werk van onze mensen. Achteraf bleken grote delen van de tekst echter te zijn

geschreven door ambtenaren van de Europese Commissie, onder leiding van Delors in Brussel. Deze stiekeme operatie hadden de ambtenaren zelfs voor hun bewindslieden geheim gehouden. Onvoorstelbaar .”

Hoe heeft dit kunnen gebeuren?

Het bleek dat er onvoldoende ambtelijke capaciteit was vrijgemaakt voor de zware taken waarmee Nederland was belast. Daarbij was de interdepartementale coördinatie van het proces op een te laag ambtelijk niveau ingezet en daar ook blijven hangen. Die ambtelijke verkokering kwam aan het licht toen naast BZ ook andere departementen zich ook intensief met het EU-proces gingen bemoeien. Zij bleken een veel minder pro-Europese koers voor

te staan dan Buitenlandse Zaken. De communicatie tussen de Permanente Vertegenwoordiger in Brussel en de ambtenaren van Buitenlandse Zaken verliep uitgesproken belabberd. De Tweede Kamer had ook een aandeel in het debacle. De meeste fracties lieten het debat vrijwel geheel over aan hun Europa-woordvoerders. De RPF en... inderdaad D66 waren de enige partijen die tijdens het Nederlands voorzitterschap in 1991 wezen op de bijzondere verantwoordelijkheid van Nederland als Voorzitter. Zij waarschuwden het kabinet niet alleen op te komen voor de eigen nationale belangen en visies. Het bleek moeilijk om die rollen gescheiden te houden.

Welke lessen kan Nederland uit dit debacle trekken?

Ik denk dat ministers in Nederland wat meer aan het begin van de politieke besluitvorming zouden moeten staan. Het initiatief moet meer bij hen liggen, en minder bij de ambtenaren. Met weinig ministeries en een kleine politieke top bestaat nu eenmaal het risico dat de macht te veel verschuift naar het ambtenarenapparaat. Verder dient ambtelijke verkokering voortdurend bestreden te worden. Ook moeten de machtsverhoudingen in de EU meer onbevangen getaxeerd worden. Gelijk hebben is iets anders dan gelijk krijgen.

Karel Feenstra

Mirakel en Debacle is uitgegeven bij Koninklijke Van Gorcum en is verkrijgbaar of bestelbaar in de betere boekhandel.

Ledenpoll: welke onderwerpen moeten aan bod komen in het verkiezingsprogramma 2010?

D66-leden over...

Over anderhalf jaar zijn er weer gemeenteraadsverkiezingen. Binnenkort start de programmacommissie met het voorbereiden van het nieuwe programma.

elke onderwerpen zouden in ieder geval op de agenda van D66 Den Haag moeten staan? De Buitenhofredactie vroeg het een aselecte groep afdelingsleden van D66 Den Haag.

Als je nu "gemeenteraadsverkiezingen 2010" intikt op *Google*, krijg je in 0,15 seconden 331.000 treffers. Voeg daar "D66" aan toe, en in een halve seconde heeft de computer 42.500 treffers geselecteerd. Het lijkt op het eerste gezicht zeer bemoedigend, dat de aankomende verkiezingen dus de warme belangstelling van de afdelingen van onze partij heeft. In veel gevallen blijkt het echter te gaan om de doelstellingen die men zich bij de laatste verkiezingen voor het jaar 2010 heeft gesteld. Maar de tijd schrijdt onverbiddeijk voort en wij maken ons op voor het program 2010-2014. De programmacommissie zal daarbij de regie nemen, maar de ideeën zullen vanuit de hele afdeling moeten komen. De werkgroepen kunnen daarbij een rol spelen, maar ook op de afdelingsleden zelf zal een beroep worden gedaan.

Buitenhof nam de proef op de som en vroeg 40 afdelingsleden welke onderwerpen in ieder ge-

val in het programma zouden moeten staan. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat wij niet meer dan zeven reacties hebben ontvangen. Maar niet het vele is goed, maar het goede is veel, heb ik vroeger geleerd. Hieronder volgt een kleine aftrap voor de ontwikkeling van het nieuwe Haagse D66 program, een eerste gooi om de geesten te slijpen.

In totaal zijn vier hoofdthema's genoemd, die in volgorde van prioriteitstelling luiden:

1. Verkeer en vervoer

Overduidelijk is dat het thema "verkeer en vervoer" de volle aandacht verdient in ons verkiezingsprogramma. Alle inzenders hadden dit hoog op hun

stoplicht trajecten', alternatieve spitsroutes, en het ontmoedigen van een tweede auto. Ook de parkeersituaties in en met name rondom het centrum moeten worden verbeterd. Anderzijds noopt het groene gezicht van D66 tot maatregelen als het stimuleren van vervoer per fietsen en een verdere verbetering van het openbaar vervoer.

Bij de verbetering van het openbaar vervoer wordt overigens niet alleen gedacht aan een effectiever spoorboekje, maar ook aan veiligheid, het aanpakken van zwartrijders en een schone halte met goede reisinformatie.

2. Openbare ruimte en milieu

Op de tweede plaats pleit men sterk voor een schoon en groen Den Haag. De verloederding van de openbare ruimte moet worden aange-

De gemeente gaat over de inrichting van de openbare ruimte

lijst staan. De verkeersdoorstroming moet volgens de meeste inzenders zeker verbeterd worden, bijvoorbeeld door 'groene

pakt, te beginnen bij de omgeving van het muziek- en dans-

theater.

Volgens enkele inzenders is het beleid niet altijd resultaatgericht, en er worden te weinig middelen beschikbaar gesteld door het gemeentebestuur. Over de oplossing wordt heel pragmatisch gedacht: we zullen ook vaker moeten schoonmaken, vaker het huisvuil ophalen (de bezuinigingen uit de jaren tachtig moeten worden teruggedraaid) en graffiti stelselmatig opruimen en niet alleen die van racistische aard. Dat kost weliswaar geld, maar dat zal worden terugverdiend aan de toeristen die in een schone stad komen winkelen en er vertier zoeken.

3. Cultuurbeleid

Ook cultuur prijkte op een aantal lijstjes. D66 moet volgens een inzender met het oog op de ambitie om culturele hoofdstad van Europa te worden een strategisch cultureel beleid voorstaan. Daarbij moet enerzijds ruimte worden gegeven aan nieuw talent en diversiteit. Anderzijds de topgezelschappen die Den Haag reeds in huis heeft, zoals Toneelgroep De Appel, Nederlands Dans Theater, Residentie Orkest, Stella) optimaal worden ingezet.

Ook de integratie van allochtonen zou prominent op de Haagse sociaal-liberale cultuuragenda terug moeten komen.

4. Onderwijs

En onderwijs, onderwijs, onderwijs.

Blijkens de inzendingen behoeft het begrip onderwijs geen beoog. Toch valt daar veel over te zeggen. In het D66 verkiezings-

programma van 2006 stond onderwijs op 1, uitgewerkt in 12 heldere kwaliteitseisen.

Komend jaar zal onze afdeling zich weer grondig gaan voorbereiden op de gemeenteraadsverkiezingen van 7 maart 2010. Er is veel voor ons te winnen, maar we zullen het wel zelf moeten verdienen. Te beginnen bij een helder en overtuigend geschreven verkiezingsprogramma.

Wilt u meedenken en meepraten? Kijk dan op de website www.d66denhaag.nl voor meer informatie over de werkgroepen en afdelingsactiviteiten.

Karel Feenstra

Nieuwe leden (bijeenkomst)

Op 9 oktober jl. organiseerde het afdelingsbestuur wederom een nieuwe ledenbijeenkomst. Voor de redactie een reden om de aansluitende afdelingsborrel te bezoeken en een klein interview te houden met een aantal van de nieuwe leden. Deze lieten echter op zich wachten. Het was namelijk erg spannend bij de raadsvergadering die in het kader van de introductie gezamenlijk werd bezocht. Jan Brink had een motie van wantrouwen ingediend tegen wethouder Dekker van o.a. sport. Het is Gert van IJperen toch nog gelukt vier nieuwelingen aan de tand te voelen.

Peter Mekens (22)

Waarom ben je lid geworden van D66?

Ik ben lid geworden vanwege de plaatselijke afdeling. Het politieke werk in de stad Den Haag is meer praktisch van aard. Er zijn geen overbodige partijbobo's. Ik woon in de binnenstad en daarom heeft de Veerkade en D66 bij die discussies mijn aandacht. Ik vind dat er beter uitgelegd moet worden wat er wordt opgelegd en waarom, bijvoorbeeld door het D66 initiatief voor het plaatsen van voor iedereen zichtbare een luchtkwaliteitsmeter. Zo worden de maatregelen beter geaccepteerd. Ik studeer Bestuurskunde. Je ziet dat er vaak geen ruimte is voor overleg. Zeker niet met de jongeren die nog niet kunnen stemmen. Die zijn niet interessant voor de politiek. Ik ben voorzitter van het forum Jongerenraden Nederland. Dat is de koepelorganisatie voor Jongerenraden die advies geeft en

Peter Mekens

trainingen verzorgt
(www.jongerenraad.nl).

Wat vindt je van de nieuwe ledenbijeenkomst?

Ik vond het een goede bijeenkomst. Het is mij duidelijk ge-

worden wat je van de lokale afdeling van D66 kan verwachten en wat er gedaan wordt.

Wat zijn je ambities binnen D66 Den Haag?

Ik wil er voor zorgen dat jongeren een betere stem krijgen in de lokale politiek. Misschien in een werkgroep, maar dan niet als het gaat over planologie.

Wat vindt je van de raadsvergadering?

Het is interessant om de discussie te volgen en de coalitiepartijen te zien draaien. Als ze in de oppositie zouden hebben gezeten, hadden ze de wethouder laten vallen. Dat is eigenlijk schandalig, maar geeft wel een leuk schouwspel.

Wat vindt je van de D66 inbreng?

Sterk. De motie van wantrouwen was goed geformuleerd.

Frans Jansen (58)

Waarom ben je nu lid geworden van D66?

Ik ben hiervoor nooit lid geweest van een politieke partij. Ik meen bij mij zelf wel een politiek gevoel te bekennen. Het heeft mij altijd wel geboeid. Ik heb mijn hele leven al D66 gestemd, want het gedachtegoed spreekt mij aan. Ik heb er lang over nagedacht tot ik onlangs voor mij zelf besloot; "Ik zet die stap". Ik heb nog geen idee hoe ik mij verder zal gaan inzetten.

Wat vindt je van de nieuwe ledenbijeenkomst?

Ik vind het voor de partij en mijzelf functioneel. Je leert gezichten herkennen en je krijgt meer bekendheid met de activiteiten.

Wat vindt je van de raadsver-

gadering?

Ach, zo gaat dat.

Hoe beoordeel je de inbreng van D66?

Je merkte dat Jan Brink sympathie heeft voor de wethouder en zich in eerste termijn bijna bezwaard voelde. Je zag dat hij het er emotioneel moeilijk mee had en bijna terughoudend reageerde. In de tweede termijn was hij veel steviger. Je zag zijn ergernis en hij werd feller, wat je o.a. kon merken aan zijn opmerking naar de wethouder; "Dit is geen politiek bedrijven".

Frans Jansen

Malu van Hoorn (27)

Waarom ben je lid geworden van D66?

Ik woon in de Schilderswijk en ervaar de gemeentelijke problemen aan de lijve. Als ik naar buiten stap, sta ik in een vuilnisbelt. Ik voel een grote betrokkenheid bij mijn leefomgeving. Er was vroeger altijd veel discussie in ons gezin en ik heb

altijd wel een mening over een onderwerp. Toch heb ik mij nog nooit maatschappelijk ingezet. Ik heb televisiewetenschap gestudeerd en daarbij vooral gekeken naar het tot stand komen van beeldvorming en waarom groepen niet vertegenwoordigd zijn in het openbaar bestuur en de politiek. Ik ben lid van D66 geworden vanuit beroepsinteresse. Ik wil hierdoor beter worden in mijn werk.

Wat vind je van de nieuwe ledenbijeenkomst?

Ik vond het heel leuk. Er hing een informele sfeer met een 'jonge honden-gevoel'. Het is goed om zo de loyaliteit te stimuleren. In het begin was iedereen afwachtend. Mijn advies: maak het persoonlijk. Dat opent deuren voor de ander.

Wat vindt je van de D66 inbreng in de gemeenteraadsvergadering?

Aan de lichaamstaal van Jan Brink kon je zien dat hij het opwindend vond. Het is goed dat het hem gelukt is om het debat over de inhoud te laten gaan.

Nick Bogerd (27)

Ben je een nieuw lid?

Ik ben sinds 2003 lid van D66, waar ik altijd al sympathie voor koesterde. Het nieuwe nu is dat ik een actief lid wil worden. Het zijn moeilijke tijden en wil ik de partij steunen door actiever te worden. Daarbij komt dat ik er nu ook meer tijd voor heb.

Waar liggen je ambities binnen D66 Den Haag?

Ik ben mij nu aan het oriënteren op wat er mogelijk is en waar ik waardevol kan zijn voor de partij. Het is nog te vroeg om daar

iets over te zeggen.

Waar ligt je politieke interesse? Dat zijn de 'kroonjuwelen' van D66, al liggen die nu natuurlijk in de 'kluis'. Zij brengen op alle niveaus meer betrokkenheid en inspraak van de burgers, zoals referendum en burgerplatform. Hierdoor krijgt de burger het gevoel dat zijn mening er echt toe doet.

Wat vindt je van de raadsvergadering?

Het was interessant om te zien. Het is een heel dynamisch geheel. Je merkt dat iedereen er bij betrokken is. Ook is het leuk om de dynamiek in de vergadering te aanschouwen.

Nick Bogerd

Wat vindt je van de D66 inbreng?

Die was goed. Jan had een leidende rol in het debat. De wethouder komt aan het democratisch beginsel. Het is goed dat D66 het college daar op aanvalt. Het geluid van D66 werd genuanceerd weergegeven. Vandaag heb ik het redelijk alternatief gezien!

Persberichten van de fractie

Duurzame bedrijventerreinen dankzij D66

De gemeente gaat op instigatie van de gemeenteraadsfractie van D66 in Den Haag aan de slag om de kwaliteit van bestaande Haagse bedrijventerreinen te verbeteren.

Den Haag gaat bij de (her)ontwikkeling van bedrijventerreinen maatregelen nemen om verspilling en verrommeling van de ruimte te voorkomen. Bestaande en aan te leggen bedrijventerreinen moeten zo beter bestand worden tegen de tand des tijds.

De raad ging met algemene stemmen akkoord met het initiatiefvoorstel "Bedrijventerreinen aan Zee" van D66. Ook het college heeft al flink wat van het voorgestelde beleid overgenomen, zo bleek uit haar interpretatie van en reactie op het voorstel.

De fractie van D66 Den Haag lanceerde dit initiatiefvoorstel vorig jaar. Het plan heeft als doel de kwaliteit van bedrijventerreinen in Den Haag op een hoger plan te tillen, met name door slimmer en duurzamer vorm te geven aan deze werkomgeving waarin bijna een derde van Nederland werkzaam is. andere door meer groen en voorzieningen als winkels, fitnesscentra en kinderopvang rond en op bedrijventerreinen aan te leggen. Initiatiefneemster Marjolein de Jong is blij met de steun die zij voor het voorstel kreeg van de voltallige raad. "Zo helpt iedereen mee dit college wat duurzamer te besturen;

oppositiepartij D66 loopt daar uiteraard bij voorop, maar het is fijn als men je plan omarmt." (6 november 2008)

D66 Den Haag kiest voor de vierde keer de Haagse Conciërge van het jaar.

Jaarlijks is er de mogelijkheid om aan de rest van Den Haag te laten zien welke waardering u hebt voor uw conciërge. D66 Den Haag houdt namelijk voor de vierde keer de verkiezing van de Haagse conciërge van het jaar. Ouders, kinderen, teamleden en andere betrokkenen kunnen met een mailtje of een brief aan ons laten weten waarom hun conciërge de titel Haagse Conciërge 2008 verdient.

Wilt u gebruik maken van deze mogelijkheid om uw conciërge in het zonnetje te zetten, dan kunnen mailtjes en brieven om uw conciërge te nomineren worden gestuurd naar de fractie van D66 Den Haag. Dit kan tot maandag 26 januari 2009. In de week daarop zal de jury uit alle aanmeldingen een top drie maken, zodat op vrijdag 30 januari de beker aan de Haagse Conciërge 2008 kan worden uitgereikt.

De Haagse Conciërge van het jaar zal worden gekozen door een deskundige jury: Mohamed Faloun, Hofstad Mavo, Haagse Conciërge 2007; Aline Pastoor, gemeenteraadslid CDA; Pierre Heijnen, oud-wethouder Onderwijs; Rachid Guernaoui, gemeenteraadslid D66. Ook dit jaar besteedt Den Haag FM weer aandacht aan de verkiezing Haagse Conciërge 2008. (14 november 2008)

Eigenlijk...

Begraafplaatsen hebben altijd een bijzondere aantrekkingskracht gehad – vooral in de herfst eigenlijk, wanneer het sombere weer goed aansluit bij de omgeving. Als het waait en liefst ook nog een beetje motregent loop ik graag even langs de mosbegroeide grafstenen op één van de oude begraafplaatsen in Den Haag, zoals Oud Eik en Duinen.

Oud Eik en Duinen is al sinds eind zeventiende eeuw in gebruik en heeft door de jaren heen al heel wat bekende Hagenaars mogen begroeten: Louis Couperus en Menno ter Braak zijn slechts twee namen in een lange rij. In één van de graven hier ligt een geboren Groninger, samen met zijn zus en zwager, die ik ook in het rijtje van bekende Hagenaars wil noemen. Hoewel geboren in het noorden des lands heeft zijn publieke leven zich in Den Haag afgespeeld, en de zwager met wie hij zijn graf deelt is de Haagse School-schilder Mesdag – eveneens een geboren Groninger overigens, maar ook een echte Hagenaar. Zo zou ik ook van Samuel van Houten wil-

len zeggen: eigenlijk... een Hagenaar.

De liberaal Van Houten is tegenwoordig vooral bekend als naamgever van het Kinderwetje uit 1874, het begin van de sociale wetgeving in Nederland. Sociale wetgeving die niet zozeer werd ingegeven door sociale motieven – hoewel ik het mij bij een verbod op kinderarbeid moeilijk kan voorstellen dat die geheel afwezig waren – maar door economische. Van Houten betoogde dat de inzet van kinderen in het arbeidsproces contra-productief was en economisch onverstandig. Kinderen die in de fabriek staan, kunnen tenslotte niet naar school, terwijl onderwijs essentieel is voor de ontwikkeling van het individu en voor de noodzakelijke verhoging van de arbeidsproductiviteit. Dat was honderdvijftig jaar geleden dus niet veel anders dan nu.

Maar het grootste project in zijn carrière is misschien wel geweest de herziening van de Kieswet. Als minister van Binnenlandse Zaken wist Van Houten een forse uitbreiding van het actief kiesrecht te bewerkstelligen, al ging die uitbreiding minder ver dan hijzelf had gewild. Met de nieuwe wet van 1896 konden twee keer zoveel mensen als voordien hun stem uitbrengen, hoewel er nog steeds eisen werden gesteld aan de economische positie van de kiezer en zijn ontwikkelingsniveau.

Een sociaal-liberaal, een pragmaticus eigenlijk, met aandacht voor bestuurlijke vernieuwing (met wisselend succes) en voor onderwijs: honderd jaar voordat het eigenlijk mogelijk was, eigenlijk een echte D66'er.

Robert van Wijk

Agenda

14 januari 2009	Presentatie over Amerikaanse verkiezing
5 februari 2009	Afdelingsborrel + nieuwe ledenbijeenkomst
19 februari 2009	Politiek Filosofisch Café - Oosterse filosofie in het Westen
12 maart 2009	Lezing Abram de Swaan
23 april 2009	Afdelingsborrel + nieuwe ledenbijeenkomst
14 mei 2009	Politiek Filosofisch Café – Spijt in de politiek

Kijk voor de meest actuele agenda en voor locaties en tijden op:

www.d66denhaag.nl

Colofon

Buitenhof is het afdelingsblad van D66 Den Haag. Het blad bevat nieuws van en over de afdeling, bestuur en fractie. De redactie streeft naar een mix van informatieve en opiniërende artikelen.

De afdeling is op geen enkele wijze verantwoordelijk voor de inhoud van de artikelen. De verantwoordelijkheid daarvoor ligt uitsluitend bij de redactie.

De redactie bestaat uit Sabeth de Boer, Tobias Dander (hoofdredacteur), Karel Feenstra en Gert van IJperen.

U kunt de redactie bereiken via: redactie@d66denhaag.nl

Retouradres: D66, Spui 70
2511 BT Den Haag

BUITENHOF

Ruimte voor adressticker

*De redactie wenst
haar lezers alvast*

*Prettige
Kerstdagen
en een
Gelukkig
Nieuwjaar*

*En graag tot ziens
in 2009!*

